

Piotr Wróblewski

Konflikty etniczne na Górze św. Anny : Polacy i mniejszość niemiecka

---

Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa 3, 64-82

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Wróblewski
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Konflikty etniczne na Górze św. Anny Polacy i mniejszość niemiecka*

Abstract: The topic this article are ethnic conflicts occurring between the Polish majority and the German minority around St. Anna Hill. St. Anna Hill is a village in the nearby of Opole, which is historic capital of Upper Silesia. To analyze the case, author uses Lewis A. Coser's theory of conflict and Claus Offe's field of ethnic conflict. He takes into consideration the influence of local authorities and patronage state on the situation. Not only were inhabitant's relations researched, but also tension during newcomers, who take part in various celebrations in the area (for example religious, patriotic, ethnic festivals). The institutions which regulate hostility between ethnic group were distinguished. Piotr Wróblewski describes types of conflicts, which arise/have been arising around St. Anna Hill, which is considered as Upper Silesia iconic sing.

Key words: Ethnic conflict, field of ethnic, ethnoscape, local authority, patronage state, conflicts regulation.

Góra św. Anny to symbol, znak ikoniczny Górnego Śląska. Obszar wyróżniony, wokół którego skupiają się zbiorowości identyfikujące się z regionem: Ślązacy o polskiej tożsamości narodowej, Ślązacy Niemcy i narodowość śląska, ponadto Polacy utożsamiający się z państwem narodowym i Niemcy-przybysze reprezentujący zagraniczną ojczyznę. Przedmiotem moich analiz będą spory w relacjach międzygrupowych między Polakami i mniejszością niemiecką, która zamieszkuje tereny wokół annogórskiego wzgórza.

---

* Tekst artykułu jest rozszerzoną, zmienioną i zaktualizowaną wersją analiz konfliktów społecznych zamieszczonych w książce *Mobilizacja i konflikt etniczny*, która ukazała się nakładem Wydawnictwa Naukowego Semper w 2007 roku.

Teoria konfliktowa

Prace badawcze poświęcone konfliktom etnicznym podejmowane są przez socjologów, politologów i antropologów oraz historyków. Zainteresowania socjologów problematyką sporów etnicznych wiążą się z klasycznymi teoriami poświęconymi konfliktom oraz z zastosowaniem kategorii etniczności w wyjaśnianiu zjawisk międzygrupowych.

Socjologiczne opracowania dotyczące konfliktów oparte są na dziełach Ralfa Dahrendorfa i Lewisa A. Cosera, zawierających perspektywę nazwaną teorią konfliktową (J. Mucha, 1998, s. 63—65). Teoria konfliktowa społeczeństwa została uznana za współczesną klasyczną teorię socjologiczną. Znalazła się w podręcznikach akademickich, a prace Dahrendorfa i Cosera wpisano do kanonu socjologicznych lektur. Najważniejsze znaczenie dla rozwoju teorii konfliktowej mają publikacje: Dahrendorfa *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym* oraz Cosera *Funkcje konfliktu społecznego*, które według historyków i teoretyków socjologii ukazują dwa modelowe podejścia do opisu konfliktów społecznych (J. Mucha, K. Müller, 2008, s. XIV—XVII). W książce Dahrendorfa dominuje model dynamiczny opisu konfliktu, ukazujący, jak spory związane ze znacznymi nierównościami społecznymi w obrębie struktury klasowej prowadzą do zmiany społecznej. W pracy Cosera przedstawiona jest sytuacja, w której właśnie grupowe prowadzą do ograniczonych modyfikacji systemu społecznego. Coser, stawiając tezy związane z funkcjami konfliktu, czerpał inspirację z tekstów Georga Simmla. To autor *Socjologii* już na początku XX wieku wiele swoich artykułów poświęcił zagadnieniom konfliktów społecznych. Interesowały go formy konfliktów i sposoby ich zakończenia. Simmel był badaczem, który nie ograniczał problematyki analiz konfliktów do relacji między ludźmi. Publikował prace o konfliktach w świecie idei, powiązanych z przemianami kulturowymi (G. Simmel, 1980, s. 133—154). Według niego, idee centralne kultury pozostają w konflikcie, określając charakter epoki, ale kultura współczesna charakteryzuje się brakiem dominujących ideałów. Coser, słuchacz berlińskich wykładów Simmla, w *Funkcjach konfliktu społecznego* przedstawił przede wszystkim zagadnienia związane z relacjami między jednostką i grupą oraz sporami między grupami. Pomiął ścieranie się centralnych idei, wartości, norm. Uważam, że model wypracowany przez Cosera dobrze nadaje się do analiz społeczności lokalnych.

Odmiennie podejście badawcze do zjawisk konfliktowych prezentuje Dahrendorf. Wynikiem jego prac jest makrosocjologiczna teoria odnosząca się do społeczeństwa kapitalistycznego, w którym zachodzi konflikt przemysłowy, lub społeczeństwa postkapitalistycznego, w którym zachodzi konflikt w świecie polityki (R. Dahrendorf, 1993 i 2008). Perspektywa autora dzieła *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym* rozwinięta w zbiorze esejów *Nowoczesny konflikt klasowy* nie będzie przeze mnie brana pod uwagę w analizie konfliktów etnicznych, ponieważ na podstawie wcześniejszej eksploracji badawczej stwierdziłem, że we wspólnocie lokalnej, którą będę analizował, wymiar klasowy stanowi sferę świata

przeżywanego oddaloną od centralnych obszarów dotyczących kategorii etnicznych. W centrum mikroświata znajdują się obszary związane ze świadomością etniczną, a nie klasową.

Słowo „etniczność” pochodzi od greckiego *ethnos*. Dla antycznych Greków oznaczało ono raczej kulturowe niż biologiczne cechy grupy (A.D. Smith, 2009, s. 29—30). Triumfatorzy starożytnych igrzysk olimpijskich opisywani byli swoim imieniem i *ethnicum*. Zgodnie ze zwyczajem powiadano, że zwycięzcą biegu na jeden stadion rozgrywanego w czasie pierwszych antycznych igrzysk olimpijskich był Korobjbos z Elidy. Pojęcie „etniczność” pojawiło się w naukach społecznych na przełomie lat 60. i 70. ubiegłego wieku i zostało zastosowane w analizach socjologów opisujących zjawiska w Ameryce Północnej, a później na innych kontynentach (G. Babiński, 1998, s. 191—195). Używa się go do charakterystyki zbiorowości wyróżnionych na podstawie cech kulturowych, większych niż społeczności, w których członkostwo uznaje się na zasadzie pokrewieństwa. Najczęściej występuje w wyrażeniach „grupa etniczna” lub „wspólnota etniczna”. Przynależność do dużych grup etnicznych związana jest z przyporządkowaniem na podstawie urodzenia i kulturowej tożsamości. Kategorię *ethnicity* przedstawił Edward Shils w *The International Encyclopedia of The Social Sciences* wydanej w 1968 roku. W *Encyklopedii socjologii* Grzegorz Babiński, podsumowując analizy związane z etnicznością, wskazał, że jej zakres znaczeniowy obejmuje najczęściej:

- 1) cechy zbiorowości — grupy etnicznej,
- 2) identyfikację etniczną,
- 3) społeczne działania,
- 4) specyficzny rodzaj więzi społecznej (G. Babiński, 1998, s. 195).

Babiński określa etniczność jako zespół cech grupowych, na który składają się więzi oraz świadomość wspólnego pochodzenia i wspólnoty kulturowej prowadzącej do powstania poczucia „my”. W najnowszych leksykonach socjologicznych poświęca się dużo miejsca zjawiskom związanym z etnicznością. Wiele haseł w *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (2001) poświęconych zostało opisowi fenomenu etniczności, a najnowszy leksykon wydawnictwa *Encyclopedia of Sociology* (2007) zawiera ponad 600 artykułów objaśniających terminy powiązane z zagadnieniami etnicznymi¹.

Mapa pola konfliktu etnicznego

Jak można opisywać konflikty etniczne? Po pierwsze, w analizach sporów etnicznych mamy do czynienia najczęściej z rozumieniem etniczności jako ogólnie ujętych cech kulturowych obejmujących m.in. język, religię, obyczaje

¹ Zob. <http://www.sociologyencyclopedia.com>.

i zwyczaje zbiorowości. Po drugie, często bierze się pod uwagę treści związane z przedmiotem etnicznej konfrontacji, którym może być woda, żyzna ziemia, bogactwa naturalne. Konflikt etniczny występuje w sytuacji, kiedy dwie grupy etniczne walczą o kontrolę nad zasobami, których wielkość jest ograniczona. Do sporów etnicznych dochodzi wówczas, gdy rywale wyróżniają się elementami etnicznymi, a stawka sporu jest pozbawiona takich cech. W innych przypadkach, gdy zastosujemy pierwsze podejście, możemy wyróżnić sytuacje, w których przedmioty waśni utożsamione są z charakterystykami etnicznymi, takimi jak: używanie języka, praktyki religijne, kultywowanie własnych zwyczajów i obyczaje. Robin M. Williams wyróżnia dwa typy sporów. W tekście *Ethnic Conflict* wskazuje, że „autentyczne konflikty tożsamości” występują, gdy spór ma wyraźne granice, a przedmioty współzawodnictwa mają cechy kulturowe (R.M. Williams, 2001, s. 4806). Ponadto występują jeszcze inne rodzaje waśni charakteryzowanych jako etniczne, dotyczące rywalizacji o dobra, które ze swej natury nie mają cech etnicznych.

Zgodnie z przyjętą wcześniej perspektywą badawczą analizy sporów międzygrupowych i pojęcia etniczności, termin „konflikt etniczny” oznacza stosunek między co najmniej dwiema wyróżnionymi na podstawie przypisanych cech kulturowych stronami (bądź ich rzecznikami), które są przekonane, że wartości stanowiące podstawę ich tożsamości są nie do pogodzenia. Przyjęta definicja nawiązuje do teorii Lewisa A. Cosera i opisu fenomenu konfliktu etnicznego przedstawionego przez Robina M. Williamsa. Ponadto definicja została sformułowana na podstawie inspiracji płynących z książek Louisa Kriesberga i Hartmuta Essera (L. Kriesberg, 1973, 1998; H. Esser, 1996).

Claus Offe, socjolog i politolog, przedstawił bardzo ciekawą propozycję analiz relacji etnicznych w państwach postsocjalistycznych, które po roku 1989 zaczęły budować nowy ład społeczny, zastępując porządek monocentryczny realnego socjalizmu. Offe stwierdził, że w społeczeństwach znajdujących się w procesie transformacji dochodzi do „etniczacji polityki”. Przez etniczację rozumie on pewną liczbę strategii rozwijanych przez jednostki i instytucje, które nakazują traktować tożsamość etniczną jako układ wysoce cenionych wartości. Analizując doświadczenia wschodnioeuropejskie i wschodnioniemieckie, związane z procesem transformacji systemowej, Offe konstruuje mapę pola konfliktu etnicznego, która pozwala na wyodrębnienie poszczególnych typów tego konfliktu. Po pierwsze uważa, że stosując kryterium ilościowe, można wyodrębnić większościowy konflikt etniczny, kiedy obywatele państwa narodowego żywią wrogie uczucia i podejmują wrogie działania wobec mniejszości. Wrogość może przejawiać również mniejszość narodowa. Oprócz afektu, cechą opisującą konflikt etniczny pod względem ilościowym jest status grupy. W tym przypadku ważne jest to, czy zajmuje ona pozycję ofiary, czy jest zbiorowością uciskającą. Kolejne rozróżnienie związane jest z kryterium jakościowym. Tego rodzaju konflikt może dotyczyć bogactwa danej grupy czy poczucia wyzysku przez inną zbiorowość. Pierwsza z tych charakterystyk ma charakter bezwzględny, natomiast druga relacyjny, kształtuje się w odniesieniu do porównań czynionych z inną grupą. Offe zauważył, że można wyodrębnić dwa

podtypy sporów o charakterze jakościowym: konflikt o uznanie i konflikt związany z dystrybucją cenionych zasobów. Współzawodnictwo o uznanie może dotyczyć prawnego lub społecznego potwierdzenia kulturowej odrębności grupy przez otoczenie. Drugi typ konfliktu jakościowego skupia się na ocenie przez grupę, czy inna społeczność dysponuje cenionymi powszechnie dobrami. W tym przypadku wartościami bywają bogactwo lub szeroko rozumiana władza. Posiadanie cennych zasobów, kontrolowanie środków dostępu do nich przez grupę może budzić podejrzenia o nieuczciwe postępowanie na drodze do ich osiągnięcia. Offe podkreślił, że problemy symbolicznego uznania i dystrybucji dóbr materialnych oddziałują na siebie.

Trzeci rodzaj konfliktów odnosi się do motywacji. Z jednej strony może mieć miejsce sytuacja, gdzie występują szczerze i autentyczne uczucia tożsamości etnicznej i ich ocena, z drugiej strony wykorzystuje się strategicznie symbole etniczne. Sądzę, że bardzo trudno określić szczerłość deklaracji dotyczących kulturowych lub narodowych afiliacji. W swoich analizach dotyczących konfliktów nie będę brał pod uwagę typologii wyznaczonej przez kryterium motywacyjne.

Ostatnie, czwarte rozróżnienie typów konfliktów nawiązuje do struktury terytorialnej etniczności i pozwala określić dynamikę konfliktu etnicznego. W tym przypadku jedną zmienną jest charakter osadnictwa grupy mniejszościowej (zwarty lub rozproszony), a druga dotyczy siły wpływów państwa patronackiego. Można też wziąć pod uwagę związek z danym obszarem, uwzględniając czas zamieszkiwania na danym terenie. Offe pokazał, że za pomocą tych kryteriów można opisać charakter relacji między mniejszością etniczną a większością.

Zjawiska zmian społecznych pod wpływem konfliktów w społeczeństwach o silnie zróżnicowanych podziałach etnicznych przedstawia Daniel L. Horowitz (1985). Wynikiem pogłębionych studiów Horowitza jest „teoria uprawnień grupowych”, która jest bardzo dobrym narzędziem analizy waśni etnicznych w Afryce i Azji. Opis konfliktów etnicznych w wieloetnicznym społeczeństwie USA oraz wielowymiarowy fenomen zjawisk etniczności w Polsce przedstawia Janusz Mucha (2005). W mojej analizie procesów zachodzących na Górnym Śląsku będę odwoływał się do modelu wypracowanego przez Clausa Offe. Uważam, że niemiecki socjolog i politolog dzięki uwzględnieniu wielowymiarowości konfliktów etnicznych i powiązaniu ich ze zjawiskiem „etniczacji polityki” pomaga zrozumieć wydarzenia zachodzące w Europie Środkowo-Wschodniej.

Pejzaż etniczny

Podejmę próbę opisu zjawisk konfliktowych występujących w obrębie grup etnicznych zamieszkujących tereny wokół Góry św. Anny, wzniesienia uznawanego za znak ikoniczny Górnego Śląska. Wioska Góra św. Anny położona jest w gminie Leśnica w powiecie Strzelce Opolskie, w odległości 30 km od Opola.

Wzniesienie to zwane jest również Górą Chelmską. Obecna nazwa tej góry wiąże się z kościołem pod wezwaniem św. Anny, wybudowanym pod koniec XV wieku. Na początku XVII wieku do świątyni trafia wizerunek patronki, który zostaje uznany za cudowny. Na terenach okalających kościół wybudowano na początku XVIII wieku kalwarię: kaplice poświęcone Męce Pańskiej i kaplice oznaczające poszczególne tajemnice różańcowe. Sakralny charakter wzgórz został naruszony wybudowaniem przez nazistów olbrzymiego amfiteatru oraz pomnika upamiętniającego poległych niemieckich żołnierzy, walczących z polskimi powstańcami w maju 1921 roku. Toczono wówczas zacięte walki o Górę św. Anny, uważaną już wtedy przez Ślązaków, zarówno o polskiej, jak i niemieckiej opcji narodowej, za symbol regionu. Po II wojnie światowej mauzoleum niemieckie zostało zburzone, a na jego miejscu wybudowano monumentalny polski pomnik Czynu Powstańczego. W amfiteatrze obchodzono po wojnie rocznice powstań śląskich. W 1989 roku na Górze św. Anny odprawiono pierwszą mszę w języku niemieckim. W sanktuarium organizowany jest również Dzień Modlitw Mniejszości Narodowych, zwany „pielgrzymką mniejszości”. Pierwsze spotkanie mniejszości etnicznych na Górze św. Anny odbyło się w 1996 roku. W pielgrzymce kilkakrotnie brali udział przedstawiciele narodowości śląskiej skupieni wokół sztandaru Ruchu Autonomii Śląska lub niebiesko-żółtych flag Górnego Śląska.

Na podstawie wyników spisu powszechnego z 2002 roku można zauważyć, że prawie połowa ludności w gminie to ludność niepolskiej narodowości. Spośród 8 952 mieszkańców gminy 2 522 osoby (28,17%) opowiedziały się za narodowością niemiecką, a 665 osób (7,43%) — za narodowością śląską. Podstawową zbiorowością będzie społeczność lokalna, ludność gminy Leśnica, w skład której wchodzi oprócz miejscowości Góra św. Anny wioski Wysoka, Kadłubiec, Dolna, Poręba, Czarnocin, Lichynia, Zalesie Śląskie, Krasowa, Łąki Koziełskie i Raszowa. Gmina zajmuje obszar 95 km².

Władze lokalne i państwo patronackie

„Przykładając mapę pola konfliktów etnicznych zaproponowaną przez Clausa Offe do sytuacji występującej wokół Góry św. Anny (w wiosce, gminie, a nawet w powiecie czy województwie opolskim), można powiedzieć, że od czasu instytucjonalizacji działalności mniejszości niemieckiej na początku lat 90. mamy do czynienia ze stanem równowagi i współpracy. Układ występujący w społeczności lokalnej, regionalnej, państwowej oraz międzynarodowej powoduje, że spory między mniejszością niemiecką a Polakami lub instytucjami państwa narodowego przyjmują formę sporów prawnych, a uczestnicy konfliktów nie kwestionują legitymacji poszczególnych instytucji powołanych na mocy ustawodawstwa państwowego lub instytucji kościelnych, które pełnią funkcje rozjemcze.

W gminie Leśnica nie występuje większościowy konflikt etniczny między Polakami a ludnością niemiecką. Innymi słowy — nie odnotowano u przedstawicieli narodu polskiego — mieszkańców gminy — przejawów wrogich uczuć i działań wobec społeczności niemieckiej. W szerszym kontekście państwa narodowego teza ta również, jak sędzę, jest prawdziwa. Większość polska nie podejmuje działań, które mogłyby być uznane za przejawy dyskryminacji mniejszości niemieckiej w państwie (Rzeczpospolitej), ani mniejszość niemiecka (pod względem liczebności — większość w gminie i powiecie) nie podejmuje zachowań, które mogłyby być odbierane za przejaw zachowań agresywnych wobec społeczności polskiej Leśnicy. Nie występują znaczące konflikty o symboliczne uznanie i dystrybucję cenionych dóbr (bogactwo i władza).

Po 1989 roku mniejszość niemiecka uzyskała prawne możliwości do powoływania własnych instytucji oraz wyłaniania swoich przedstawicieli w obrębie różnych organów władzy — samorządowej i państwowej. W gminie Leśnica do mniejszości niemieckiej należą sołtysi wszystkich wsi oraz burmistrz. Również w starostwie strzeleckim zbiorowość niemiecka ma większość mandatów, zaś w opolskim sejmiku wojewódzkim i w urzędzie wojewódzkim mniejszość niemiecka ma swoich przedstawicieli, którzy zajmują wysokie pozycje w hierarchii władzy.

Polacy, którzy mieszkają wokół Góry św. Anny, sądzą, że w postawie autochtonów można zauważyć strategiczną motywację związaną z manifestowaniem niemieckości. Członkostwo w Towarzystwie Społeczno-Kulturalnym Niemców może być jednym z elementów wykazywania swojej niemieckości, manifestowania przynależności grupowej albo podstawą do ubiegania się o niemiecki dowód osobisty i paszport. Podaje się, że w Polsce, głównie w województwie opolskim, mieszka 200 000 obywateli Rzeczpospolitej Polskiej, którzy posiadają również dokumenty Republiki Federalnej Niemiec, wskazujące na ich niemiecką narodowość i obywatelstwo (H. Hirsch, 1994, s. 9; J. Dziadul, 2004, s. 30). Polscy patrioci z Leśnicy są przekonani, że Ślązacy decydują się na wstąpienie do organizacji mniejszościowych i uzyskanie tzw. podwójnego obywatelstwa, aby zyskać prawo do pracy i innych świadczeń socjalnych w Niemczech i w krajach Unii Europejskiej na zasadach, jakie przysługują obywatelom Niemiec.

Ostatni z wymiarów mapy pola konfliktu etnicznego określa dynamikę konfliktu etnicznego. W Leśnicy, ale również w innych gminach zamieszkiwanych przez ludność niemiecką, nie występują gwałtowne spory między zbiorowością polską a niemiecką. Należy sądzić, że równowaga i współpraca między grupami narodowymi zamieszkującymi obszar (gminę, powiat i województwo), na którym położona jest Góra św. Anny, została ukształtowana dzięki dużemu wsparciu dla [...] przedsięwzięć społeczności lokalnej ze strony państwa patronackiego (Niemiec) i różnych instytucji działających w państwie patronackim oraz dobrym relacjom międzynarodowym między RFN i RP. W tabeli 1. przedstawiono instytucje z Niemiec, które wspierają różne instytucje działające na terenie gminy Leśnica.

Instytucje współpracujące państwa patronackiego i gminy Leśnica

Państwo patronackie — Republika Federalna Niemiec	Instytucja w gminie Leśnica
Politycy niemieccy — kanclerze i prezydent	Posel Mniejszości Niemieckiej
Powiatowy Zarząd Saksońskiego Związku Miast i Gmin w Oberlausitz — politycy samorządowi z niemieckiej części Dolnego Śląska	Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe — politycy samorządowi z Leśnicy i z innych miejscowości województwa opolskiego
Gminy partnerskie Gerbrunn w Bawarii (od 1995) i Crostwitz w Saksonii (od 2003)	Urząd Miasta i Gminy Leśnica
Burmistrz Altötting (Bawaria)	Burmistrz Leśnicy
Szkoła w Keiserslauten (od 1993)	Szkoła Podstawowa im. Józefa Wilkowskiego w Zalesiu Śląskim
Przedszkole — Kommunaler Kindergarten Lützelbach	Przedszkole Publiczne im. Braci Grimm
Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej w Gliwicach	Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe

Źródło: P. Wróblewski, 2007, s. 324.

Politycy reprezentujący państwo patronackie odwiedzają miejsca pamięci na Górze św. Anny. Kontakty międzynarodowe przebiegają w ramach umów o współpracy podpisanych przez poszczególne samorzady lub relacji pomiędzy związkami samorządowymi skupiającymi więcej gmin. Gmina Leśnica posiada aż pięć gmin partnerskich: dwie w Niemczech, po jednej w Austrii, Czechach oraz USA. W 2004 roku Śląskie Stowarzyszenie Samorządowe było współorganizatorem seminarium saksońskich polityków samorządu terytorialnego z Dolnego Śląska, którzy spotkali się z przedstawicielami powiatu strzeleckiego oraz gmin Leśnica, Ozimek, Turawa, Walec i Strzelceczek. Miejscem spotkań polityków samorządowych był Dom Pielgrzyma annogórskiego sanktuarium. Politycy z Saksonii odwiedzili również zakład produkcyjny w Lichyni i szkołę muzyczną w Leśnicy. Spotkania przedstawicieli państwa patronackiego z mieszkańcami gminy przebiegają w sformalizowanych ramach. Finansowane są z funduszy niemieckich, państwowych, gminnych lub dzięki środkom własnym niemieckich uczestników. Gmina Leśnica stara się przeznaczać część budżetu na kontakty z partnerami z zagranicy, w tym z Niemiec.

Pojawienie się znanych polityków niemieckich na terenie gminy Leśnica wywołało najpierw duże emocje niemieckich uczestników spotkań oraz reakcje polskich komentatorów. Na Górze św. Anny w maju 1991 roku został zorganizowany pierwszy festiwal etniczny mniejszości niemieckiej nazwany „Freundschaftstreffen”. Inicjatorem przedsięwzięcia było koło Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej w Leśnicy. Jeden z członków tego stowarzyszenia zaprosił na Górę św. Anny przewodniczącego Ziomkostwa Ślązaków Herberta Hupkę pomimo sprzeciwu głównych organizatorów spotkania z Leśnicy. Główny organizator festiwalu etnicznego z powodu obecności i publicznego wystąpienia polityka Ziom-

kostwa Ślązaków musiał tłumaczyć się przed polskimi władzami zaniepokojonymi pojawieniem się Herbata Hupki na Górze św. Anny.

W kwietniu 2004 roku burmistrz Leśnicy spotkał się z burmistrzem położonego w Bawarii miasta Altötting, gdzie znajduje się sanktuarium maryjne, największy ośrodek pielgrzymkowy Niemiec. Opiekę nad sanktuarium, w którym znajduje się uznana za cudowną figurka Matki Bożej z Dzieciątkiem, sprawują ojcowie kapucyni, należący do rodziny zakonów franciszkańskich. Do miejsca świętego w Bawarii przyjeżdża rocznie około miliona pątników, czyli kilkakrotnie więcej niż na Górę św. Anny. Hubert Kurzaj, burmistrz Leśnicy, był przekonany, że spotkanie z Herbertem Hofauerem, burmistrzem Altötting, przyczyni się do rozwinięcia współpracy między miejscowościami, na terenie których położone są sanktuaria. Owocem rozmów burmistrzów było podpisanie w 2009 roku umowy o współpracy między społecznościami terytorialnymi, na których znajdują się sanktuaria pielgrzymkowe. Oprócz górnośląskiej Leśnicy i bawarskiego Altötting do stowarzyszenia Środkowoeuropejskie Ośrodki Pielgrzymkowe należy środkowoczeski Pribram, styryjska Maria Lankowitz, górnołużyckie Rosenthal².

Obszar wokół Góry św. Anny stawał się miejscem sporów, które według klasyfikacji Cosera należy traktować jako konflikty zewnętrzne. Jeden z nich dotyczył umieszczenia dodatkowej tablicy informacyjnej na pomniku upamiętniającym mieszkańców Góry św. Anny na cmentarzu przy klasztorze franciszkanów. Ostatecznie zawieszono dodatkową tablicę bez zmiany w formie lub treści znaków znajdujących się na bryle monumentu. Inne rozmiary przybrał kolejny konflikt zewnętrzny, który związany był z relacjami między wojewodą opolskim a strzeleckim starostą powiatowym” (P. Wróblewski, 2007, s. 322—325).

Typy konfliktów

Na początku maja 2004 roku w starostwie powiatowym w Strzelcach Opolskich, do którego należy gmina Leśnica, doszło do typowego konfliktu zewnętrznego, co było szeroko komentowane przez środki masowego przekazu w Polsce. „Spór został wywołany usunięciem godła Rzeczypospolitej Polskiej z gmachu Starostwa Powiatowego w Strzelcach Opolskich w dniu 30 kwietnia 2004 roku. W miejscu godła nad wejściem do siedziby samorządu terytorialnego została umieszczona dużych rozmiarów prostokątna tablica, na której znalazł się herb starostwa oraz napisy w języku polskim i niemieckim, informujące o funkcji gmachu i godzinach otwarcia urzędu. Wydarzenie to stało się ważnym tematem rozmów toczonych w czasie uroczystości upamiętniających wybuch III powstania śląskiego i święta Konstytucji 3 maja na Górze św. Anny przed pomnikiem Czynu Powstańczego. W czasie uroczystości przed pomnikiem dziennikarze dowiedzieli się o tym incy-

dencie, a wojewoda opolski Elżbieta Rutkowska tuż po uroczystościach zażądała od starosty Gerharda Mathei wyjaśnień.

Sądzę, że w przypadku incydentu związanego z godłem państwowym w Strzelcach mamy do czynienia z konfliktem rzeczywistym według kategoryzacji Cosera. Wpływał on z frustracji związanych ze sprzecznymi oczekiwaniami jednostki (starosty strzeleckiego) wobec dwóch instytucji (państwa narodowego — Rzeczpospolitej Polskiej i Unii Europejskiej) w momencie przystąpienia Polski do związku europejskich państw 1 maja 2004 roku. Spór dotyczył symboli ściśle powiązanych z przedmiotem wywołującym frustrację (państwo). Starosta Gerhard Matheia bardzo zawile i na różne sposoby tłumaczył fakt zdjęcia godła państwowego. Najpierw wyjaśniał, że powodem jego decyzji było wejście Polski do Unii, a po bezpośredniej reprimendzie, która spotkała go ze strony wojewody opolskiego, a także po potępieniu tego aktu przez liderów mniejszości niemieckiej posłów Henryka Krolla i Helmuta Paździora oraz oburzeniu wyrażonym w wypowiedziach prasowych przez posłów Ruchu Katolicko-Narodowego, Prawa i Sprawiedliwości, Sojuszu Lewicy Demokratycznej, tłumaczył się, że robotnicy montujący nowe, dwujęzyczne tablice, z własnej inicjatywy zdjęli godło państwowe.

W trakcie rozmowy z wojewodą opolskim Elżbietą Rutkowską starosta zobowiązał się, że godło powróci na budynek starostwa 4 maja. Wojewoda złożyła doniesienie do prokuratury o zbadanie sprawy usunięcia godła państwowego. Uszkodzone godło państwowe (z widocznym odpryskiem emalii) wróciło na budynek starostwa strzeleckiego już 3 maja. Zostało umieszczone w innym miejscu, obok dwujęzycznej tablicy z herbem powiatu Strzeleckiego, zamontowanej 30 kwietnia. Wojewoda nakazała sprawdzić, czy na gmachach samorządowych znajdują się godła państwowe. Kontrola przeprowadzona w innych miejscach nie wykazała nieprawidłowości związanych z posługiwaniem się znakiem państwowym w siedzibach opolskich samorządów terytorialnych. Wydarzenia w Strzelcach analizowane z perspektywy regionu i relacji między mniejszością niemiecką, jej przedstawicielami w samorządzie a Polakami i wojewódzkimi władzami administracyjnymi oraz dotychczasowe przedsięwzięcia starosty strzeleckiego zaangażowanego w działania na rzecz porozumienia między różnymi grupami ludności zamieszkującymi obszar wokół Góry św. Anny pozwalają uznać postępowanie starosty za »wpadkę«, »wypadnięcie z ram«, stosując perspektywę Goffmana» (P. Wróblewski, 2007, s. 325—327).

Konflikty zewnętrzne między przedstawicielami państwa, Rzeczpospolitej Polskiej, a reprezentantami mniejszości, pełniącymi znaczące funkcje w samorządzie lokalnym powiatu Strzelce Opolskie stanowią tylko jeden z typów sporów etnicznych związanych z annogórskim sanktuarium.

Na Górze św. Anny można było zaobserwować konflikt wewnętrzny w grupie polskich narodowców, składającej się z sympatyków różnych ugrupowań narodowych (partii i stowarzyszeń). Widoczne w trakcie poprzednich manifestacji konflikty wewnętrzne najprawdopodobniej sprawiły, że Jerzy Czerwiński po kilku latach organizowania manifestacji pod pomnikiem Czynu Powstańczego 3 maja 2004 roku złożył kwiaty pod monumentem i wziął udział w mszy świętej za ojczyznę tylko w gronie najbliższych współpracowników. Trzeciomajowa demonstracja

narodowców, na którą z Katowic przyjechał Tadeusz Mazanek, odbyła się przed pomnikiem w tym samym czasie, kiedy w bazylice annogórskiej odprawiana była msza za ojczyznę, w której brała udział część narodowców³. Polscy działacze z Polskiej Cerekwi i Leśnicy, wcześniej zwykle uczestniczący w manifestacji przygotowanej przez Jerzego Czerwińskiego, osamotnieni złożyli kwiaty po zakończeniu nabożeństwa.

„Narodowcy obecni na wiecu urządzonym przez Tadeusza Mazanka spalili flagę Unii Europejskiej. Dzień wcześniej, podczas oficjalnej uroczystości przygotowanej przez wojewodę opolskiego przed pomnikiem przemaszerowali zwolennicy Młodzieży Wszechpolskiej. Sympatycy radykalnego ugrupowania narodowego zwykle brali udział w manifestacji narodowców 3 maja. W 2003 roku nie zostali dopuszczeni przez policję pod pomnik Czynu Powstańczego. Udział Młodzieży Wszechpolskiej w uroczystości przygotowanej przez władze państwowe spowodowany był zmianą statusu wrocławskiego lidera tego ugrupowania. Radosław Parda, radny z listy Ligi Polskich Rodzin, zasiadający w sejmiku dolnośląskim, został wybrany wiceprzewodniczącym zarządu województwa dolnośląskiego dzięki głosom przedstawicieli Ligi Polskich Rodzin, Samoobrony, Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. Młodzi narodowcy w czasie uroczystości zorganizowanej przez wojewodę opolskiego nie wznosili okrzyków. Wojewoda Elżbieta Rutkowska i marszałek Grzegorz Kubat w swych przemówieniach podkreślali dziejową doniosłość aktu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Do zgromadzonych 150 osób zwrócił się również Radosław Parda. Mocno wyeksponował cechy, które według niego łączą trzy krainy: Górny Śląsk, Śląsk Opolski i Dolny Śląsk — piękno i polskość. Scharakteryzował zadania przeszłych pokoleń, sytuację aktualną i przyszłe plany. Powiedział: »Cele tych Polaków, którzy walczyli w powstaniach śląskich, a także tych, którzy przez 1000 lat historii narodu Polskiego walczyli o naszą ojczyznę, i dzisiaj nasze są takie same. Budujemy silną Wielką Polskę! Bronimy interesu narodowego! Niestety 1 maja [2004 roku — P.W.] zawisły nad Polską czarne chmury. Ale po to jesteśmy, po to są polscy patrioci, aby te chmury rozpuścić. Aby budować silną Polskę — na razie w Unii Europejskiej«⁴. Prezes Młodzieży Wszechpolskiej i zarazem przewodniczący Sejmiku Dolnośląskiego zakończył swoje przemówienie hasłem — »Śląsk na zawsze polski!«” (P. Wróblewski, 2007, s. 329—330).

W roku 2004 najdłuższe przemówienie pod pomnikiem wygłosił prof. Franciszek Marek z Opola, pedagog i historyk, przewodniczący stowarzyszenia „Rodzina Rodła” i autor eseju *Tragedia górnośląska* (1989). Przedstawiał znaczenie uzyskania przez odrodzoną Rzeczpospolitą dostępu do części Górnego Śląska, gdzie zlokalizowane były kopalnie i huty.

W uroczystościach organizowanych przez wojewodę profesor brał udział od 2001 roku, wcześniej uczestniczył w spotkaniach na Górze św. Anny urządzonych przez narodowców 3 maja. „Ostatni raz przemawiał w manifestacji narodowców

³ Przemówienia Tadeusza Mazanka słuchała grupa trzydziestu narodowców. Wykrzykiwali hasła „Śląsk Opolski — zawsze polski!”, „Nasze ulice — nasze kamienice!” (z obserwacji autora).

⁴ R. Parda: *Przemówienie pod pomnikiem Czynu Powstańczego na Górze św. Anny 2 maja 2004 roku*. Nagranie autora.

w 1999 roku. Rok później zrezygnował z wygłoszenia mowy przed pomnikiem, o czym poinformował wszystkich zebranych Maciej Ślęczek. Były to uroczystości, na których w czasie odczytania przez organizatora listu nieobecnego Antoniego Macierewicza wznoszono okrzyki »Zdrajca!« Podczas manifestacji w 1999 roku przemawiał zarówno Antoni Macierewicz, jak i Franciszek Marek. Profesor z Opola we wstępie do swojej mowy zaznaczył, że otrzymał również zaproszenie na oficjalne uroczystości, ale nie mógł w nich uczestniczyć z powodu pobytu za granicą. Zadeklarował wówczas, że będzie przychodził na Górę św. Anny 3 maja w rocznicę III powstania śląskiego i święta narodowego. Antoni Macierewicz w tym samym roku prosił zgromadzonych przed pomnikiem manifestantów o ustawienie się w szyku. Zaapelował wtedy do słuchaczy: »Swoją postawą tu na tym miejscu pokażmy, że umiemy uczcić pamięć ludzi, którzy krew nam wszystkim podarowali swoją«⁵.

W czasie tej uroczystości pojawił się otoczony grupą młodych ludzi Tadeusz Mazanek, który przedstawił się jako działacz stowarzyszenia NIE dla Unii Europejskiej. Przez własny megafon piętnował rządzących, Unię Europejską, NATO. Mazanek wspominał o Macierewiczu: »A czemuż ty ministrze nie broniłeś, gdy był czas na to, teraz będziesz bronił, gdy Ci odebrano możliwości, miałeś chamski złoty róg, co z nim zrobiłeś?«⁶. W 1999 roku w czasie uroczystości narodowców pod pomnikiem Czynu Powstańczego na oczach wszystkich zgromadzonych spalono flagę Unii Europejskiej. W roku następnym nieobecny Macierewicz przesłał pismo skierowane do uczestników obchodów rocznicowych. W czasie odczytania listu został okrzyknięty zdrajcą, natomiast w 2001 roku podczas uroczystości narodowców młodzi zwolennicy Mazanka zaatakowali posła, spychając go z cokołu pomnika.

Agresja słowna skierowana przeciwko osobom (Antoniemu Macierewiczowi, Leszkowi Balcerowiczowi, Bronisławowi Geremekowi, Adamowi Michnikowi) i zbiorowościom (Żydom, Niemcom) oraz instytucjom (Unii Europejskiej, NATO, AWS, SLD) została wzmocniona w czasie uroczystości narodowców spalaniem flagi europejskiej, co przed pomnikiem Czynu Powstańczego nabrało formy specyficznego radykalno-narodowego rytuału odgrywanego w czasie uroczystości, w przerwie między kolejnymi przemówieniami, których uzupełnieniem było skandowanie haseł przeciwko Unii Europejskiej. Policja obserwowała zdarzenie z daleka. Kiedy młodzi narodowcy usiłowali podeptać znak Unii Europejskiej po zakończeniu uroczystości organizowanej przez wojewodę opolskiego Elżbietę Rutkowską 2 maja 2004 roku, policja i funkcjonariusze bez mundurów nakazali im zaprzestania niszczenia flagi. Młodzi prowokowali służby porządkowe pytaniami: »Co to jest? Przecież to nie jest flaga narodowa tylko korporacyjna?«, ale wobec zdecydowanej postawy policji schowali sztandar i odeszli. Niebieską flagę z dwunastoma gwiazdami spalono dnia następnego podczas małej manifestacji urzędzonej przez Tadeusza Mazanka.

Ataki, z którymi zetknął się Antoni Macierewicz w 2001 roku, współzałożyciel KOR-u uznał za »incydenty«. Określenie to nie oddaje skali agresji i nienawiści,

⁵ Z przemówienia Antoniego Macierewicza 3 maja 1999 roku. Nagranie autora.

⁶ Z przemówienia Tadeusza Mazanka 3 maja 1999 roku. Nagranie autora.

z jaką spotkał się pod pomnikiem ze strony niektórych młodych narodowców, współuczestników manifestacji zorganizowanej przez Katolicki Ruch Narodowy. Użycie słowa »incydenty« miało zasugerować inną definicję okoliczności wydarzeń, które widziała publiczność złożona z przedstawicieli różnych ugrupowań narodowych i dziennikarzy. Reporterzy, bezpośredni świadkowie zajęć pod pomnikiem dostrzegli w tych wydarzeniach przejawy nienawiści i walki. W następnym roku poseł Antoni Macierewicz nie pojawił się na Górze św. Anny na uroczystościach rocznicy III powstania śląskiego i święta Konstytucji 3 maja.

Kiedy po raz pierwszy od wielu lat w 2005 roku wojewoda Elżbieta Rutkowska postanowiła zorganizować 3 maja urzędowe uroczystości pod pomnikiem Czynu Powstańczego, doszło do kolejnego konfliktu wewnętrznego, pomimo że młodzi narodowcy z Młodzieży Wszechpolskiej wraz z Radosławem Pardą, przewodniczącym Zarządu Województwa Dolnośląskiego, tak jak w poprzednim roku zdyscyplinowani wzięli udział w tej manifestacji obok reprezentantów władz państwowych i samorządowych. Ustalony porządek został zakłócony przez grupę zwolenników Obozu Narodowo-Radykalnego, którzy skandowali antyniemieckie i antysemickie hasła oraz »sprofanowali flagę Unii Europejskiej«⁷. Policja zbierała materiał dowodowy, który miał umożliwić postawienie przed sądem grodzkim 34 osób zakłócających uroczystość.

Młodzi narodowcy wystąpili pod znanymi już z poprzednich manifestacji transparentami NASZĄ DROGĄ NACJONALIZM oraz ODDAMY ŻYCIE I ŚMIERĆ DLA IDEI WIELKIEJ POLSKI z wizerunkami Romana Dmowskiego i Jana Ludwika Popławskiego. Na uroczystościach zorganizowanych przez wojewodę opolskiego nie zjawili się politycy mniejszości niemieckiej zasiadający w sejmie. Lider mniejszości Henryk Kroll zapowiedział wcześniej, »że nie pojawi się na Górze św. Anny, jeśli wojewoda dopuści do udziału w uroczystościach działacze Młodzieży Wszechpolskiej« (P. Wróblewski, 2007, s. 329—331).

Zwolennicy Obozu Narodowo-Radykalnego pojawiali się w następnych latach przed pomnikiem Czynu Powstańczego na Górze św. Anny w czasie oficjalnych majowych uroczystości upamiętniających uchwalenie Konstytucji i rocznicę wybuchu III powstania śląskiego z udziałem władz państwowych i samorządowych województwa opolskiego. W maju 2006 i 2007 roku po złożeniu wieńców reprezentanci ONR unieśli prawe ręce do góry. „To był gest jednoznacznie kojarzący się z faszyzmem” — uznał Sąd Okręgowy w Opolu, podtrzymując wcześniejszy wyrok Sądu Powiatowego w Strzelcach Opolskich⁸. W następnym roku w czasie uroczystości pod pomnikiem zatrzymano dwóch narodowców za „usiłowanie propagowania haseł nawołujących do waśni narodowych”⁹.

Z oficjalnych uroczystości przed pomnikiem zrezygnowano w maju 2009 roku. Można sądzić, że powodem takiej decyzji było zakłócanie oficjalnych uroczystości przez zwolenników Obozu Narodowo-Radykalnego. Przedstawiciele władz spotkali

⁷ Zob. http://nto.pl_Ogiolda_K_5.5.2005.

⁸ Zob. <http://www.nto.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110125/POWIAT01/791038609>.

⁹ Zob. <http://www.radio.opole.pl/2008/maj/wiadomosci/narodowcy-zatrzymani-na-gorze-sw-anmy.html>.

się w Muzeum Czynu Powstańczego, gdzie odbyła się sesja popularnonaukowa, a w amfiteatrze zorganizowano piknik rodzinny. W następnym roku 2 maja manifestowali przed pomnikiem zwoleńnicy Narodowego Odrodzenia Polski. Wznosili hasła przeciwko germanizacji i Unii Europejskiej. Natomiast uroczystości oficjalne odbywały się w bazylice, w Muzeum Czynu Powstańczego i w auli Domu Pielgrzyma¹⁰.

W 90. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego i w święto Konstytucji 3 maja obchody z udziałem prezydenta RP Bronisława Komorowskiego zorganizowano 21 maja. Prezydent otworzył nową wystawę stałą „Na granicy Górnego Śląska” w Muzeum Czynu Powstańczego, wziął udział w mszy świętej w bazylice. Przybył pod pomnik, gdzie wygłosił przemówienie i złożył wieniec. Część artystyczną ubogaciły występy chóru Filharmonii Śląskiej i zespołu „Śląsk”. Tylko osoby posiadające zaproszenia mogły wziąć udział w uroczystościach przed pomnikiem¹¹. Wydarzeniom towarzyszył przemarsz zrekonstruowanych oddziałów powstańczych, wojsk niemieckich oraz międzysojuszniczych oddziałów francuskich, włoskich i szkockich.

Wcześniej, w dniu 3 maja 2011 roku, odbyły się na Górze św. Anny skromne uroczystości zorganizowane przez Związek Górnośląski w Opolu. „Rodłacy” — potomkowie powstańców śląskich, wzięli udział w mszy świętej w bazylice i złożyli kwiaty pod pomnikiem Czynu Powstańczego¹². Na uroczystościach obecny był prof. Franciszek Marek.

Regulacja konfliktów — burmistrz i wojewoda

Działalność władz lokalnych — burmistrza miasta i gminy Leśnica i Rady Gminy, w której większość posiada ludność niemiecka, prowadzi do zachowania zbiorowego opartego na systemie porozumień (S. Ossowski, 1967, s. 191—192). Śmiałe przedsięwzięcia inicjowane przez Huberta Kurzaja dotyczą różnych wymiarów lokalności. Aktywności kulturalne organizowane przez burmistrza były nowymi formami instytucjonalizacji działalności społeczności lokalnej. Współorganizował pierwszy festiwal etniczny „Freundschaftstreffen” na Górze św. Anny. Burmistrz dystansował się od wystąpienia Herberta Hupki, a do zgromadzonych w Domu Pielgrzyma przemawiał po polsku, co przysporzyło mu krytyków wśród mniejszości niemieckiej. Zorganizował Festiwal Narodów w amfiteatrze pod pomnikiem Czynu Powstańczego. W imprezie wzięli udział przedstawiciele różnych mniejszości mieszkających w Polsce. Burmistrzowi i zarazem przewodniczącemu Śląskiego Stowarzyszenia Samorządowego z siedzibą w Leśnicy udało się pozyskać

¹⁰ Zob. <http://www.nto.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100501/REGION/667846659>.

¹¹ Zob. <http://gosciedzielnny.wiara.pl/zalaczniki/2011/05/28/1306572976/1306572995.pdf>.

¹² Zob. <http://www.ngopole.pl/2011/05/03/uczczono-pamiec-powstancow-slaskich-na-gorze-sw-anny-fotorelacja>.

duże środki finansowe z zagranicy. W skali ogólnopolskiej jego gmina należała do jednostek terytorialnych o największym udziale środków z zagranicy w budżecie lokalnym. W rankingu sporządzonym przez Pawła Swianiewicza Leśnica znalazła się na jedenastej pozycji w kraju ze względu na udział środków pochodzących z zagranicy w wydatkach majątkowych budżetu (P. Swianiewicz, 2004, s. 27). Chciałbym przypomnieć, że fundusze z zagranicy (pochodzące ze zwrotnych lub bezzwrotnych pożyczek) stanowiły w 2002 roku prawie 1/4 wydatków (24,9%) budżetu na inwestycje. Na mieszkańca gminy przypadało 69,2 zł.

W gminie Leśnica można zauważyć bardzo wiele elementów regulacji konfliktów etnicznych. Na poziomie mikrostruktur społecznych i świata państw mamy do czynienia z interwencją kryzysową. Sądzę, że za takie postępowanie należy uznać działania wojewody Elżbiety Rutkowskiej w sprawie godła narodowego w Strzelcach Opolskich. Formą zakończenia konfliktu było zwycięstwo, według Simmla, radykalny rodzaj zaprzestania sporu. Starosta Matheia znalazł się na pozycji przegranego.

Wcześniej wojewoda Rutkowska działała zdecydowanie w kwestii „wojny na pomniki” (M. Szczepanik, 2004). Jej stanowcze postępowanie w kwietniu 2004 roku zmusiło przedstawicieli społeczności lokalnych zdominowanych przez ludność niemiecką do wprowadzenia zaprotokołowanych zmian, jakie wynikały z podpisanego w 1996 roku porozumienia. Wojewodzie udało się odnieść sukces, który polegał na zmianach w treści inskrypcji i modyfikacjach znaków na pomnikach zgodnie z ustaleniami Zespołu Negocyjacyjnego ds. Pomników i Tablic. Elżbieta Rutkowska odniosła zwycięstwo w tej sprawie pomimo niesprzyjającego ustalonym zmianom stanowiska liderów mniejszości niemieckiej w województwie opolskim (W. Dobrowolski, 2004). Prośbę do Henryka Krolla „o podjęcie działań, które zapewnią pełną realizację ustaleń zespołu negocyjacyjnego” wystosował jeszcze wojewoda Ryszard Zembaczyński 29 października 1996 roku. Najważniejszą, jak sądzę, rolę w regulacji stosunków między mniejszością niemiecką i Polakami mieszkającymi w województwie opolskim odegrał wojewoda Adam Pęziół, który sprawował urząd w latach 1999—2002. Jego działania zmierzające do rozwiązywania sporów w społecznościach lokalnych i regionalnej sprawiły, że cieszył się on dużym autorytetem przedstawicieli mniejszości niemieckiej i Polaków. Bezpośredni obserwatorzy i komentatorzy wydarzeń na Opolszczyźnie z uznaniem wypowiadali się o dokonaniach wojewody Pęzioła, który wcześniej pracował w administracji państwowej w Małopolsce wschodniej. Podejmowane przez niego przedsięwzięcia można uznać za działalność na rzecz budowania pokoju w zróżnicowanym pod względem etnicznym województwie opolskim.

Inną bardzo ważną instytucją oddziałującą na tworzenie pokojowych relacji między grupami etnicznymi w regionie jest diecezja opolska. Arcybiskup Alfons Nossol jest autorytetem dla wszystkich znaczących stron publicznego dyskursu w województwie opolskim. Ordynariusz opolski jest szczególnie wysoko ceniony za działalność na rzecz ekumenizmu w Polsce i poza jej granicami. Jest duszpasterzem zaliczanym do grupy najbardziej znanych duchownych polskich (P. Wróblewski, 2007, s. 332—333).

Na jego następcę w 2009 roku został nominowany bp Andrzej Czaja, który kontynuuje dzieło swojego poprzednika. O potrzebie pojednania mówił, przywołując słowa Jana Pawła II i abpa Alfonsa Nossola, w czasie kazania podczas mszy w bazylice na Górze św. Anny w 90. rocznicę wybuchu III powstania śląskiego. W uroczystości wzięli udział prezydent Bronisław Komorowski, przedstawiciele władz województwa opolskiego i śląskiego oraz ambasador Niemiec w Polsce, który przemawiał pod pomnikiem Czynu Powstańczego¹³.

Wzajemne relacje

„Relacje między społecznością polską a mniejszością niemiecką w społeczności lokalnej mieszkającej wokół Góry św. Anny układają się harmonijnie. Kontrowersje sformułowane przez wojewodę opolskiego wzbudzał brak tabliczki informacyjnej w języku polskim na symbolicznej mogile upamiętniającej mieszkańców wioski, którzy zginęli w czasie wojen światowych. Nie została zakwestionowana ani treść dwujęzycznych napisów, ani symbolika pomnika znajdującego się na cmentarzu położonym nieopodal klasztornej muru. Polemiki związane z tym pomnikiem można uznać raczej za rodzaj konfliktu o uznanie symboliczne. Z perspektywy mniejszości starania o uznanie języka niemieckiego za dominującą formę komunikacji w obrębie *sacrum* związane są z tragicznymi dziejami społeczności lokalnej. Fakt, że pomnik ustawiono po roku 1989, jest dla odwiedzających cmentarz mieszkańców gminy oczywistością pierwotną, która — jak należy przypuszczać — nie wymagała dodatkowych informacji podanych wyłącznie w języku polskim, o co upominał się wojewoda opolski. Oprócz stosunkowo mało znaczących sporów związanych z formą pomnika na cmentarzu przyklasztornym więcej uwagi poświęcono szeroko komentowanej na początku maja 2004 roku w środkach masowego przekazu »wpadki« starosty strzeleckiego, związanej z usunięciem polskiego godła państwowego z gmachu starostwa i zastąpieniu go dwujęzycznymi napisami i herbem powiatu. W przestrzeni okalającej Górę św. Anny nie dochodziło do konfliktów między społecznością niemiecką a Polakami. Spory między mniejszością niemiecką a Polakami w obrębie obszaru świętego położonego wokół sanktuarium annogórskiego, którego centrum stanowi bazylika, granice zaś wyznaczają kaplice Drogi Krzyżowej i Drózek Maryi oraz pomnik Czynu Powstańczego, zostały zakończone pojednaniem stron. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej, którzy piastują ważne stanowiska w samorządzie terytorialnym, biorą udział w uroczystościach upamiętniających rocznicę wybuchu III powstania śląskiego i święto 3 maja organizowanych przez wojewodę opolskiego.

Należy jednak zaznaczyć, że przed pomnikiem Czynu Powstańczego, monumentem upamiętniającym walki toczony z Niemcami o polskość Śląska,

¹³ Zob. <http://www.nton.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20110525/HEIMAT/396421468>.

dochodziło pod koniec lat 90. do aktów agresji słownej i symbolicznej (palenie flagi Unii Europejskiej). Wreszcie można było zaobserwować akty przemocy fizycznej w obrębie społeczności polskich narodowców. W trakcie manifestacji młodzi narodowcy zaatakowali posła Antoniego Macierewicza z Ruchu Katolicko-Narodowego” (P. Wróblewski, 2007, s. 390—391). W późniejszych latach siły porządkowe interweniowały ze względu na zachowanie reprezentantów Obozu Radykalno-Narodowego, a sąd w Opolu na początku 2010 roku wydał skazujący, prawomocny wyrok w sprawie naruszenia norm prawnych przez manifestowanie gestów powszechnie uznawanych za faszystowskie.

„Władze lokalne w wioskach i gminie, a nawet w powiecie położonym wokół Góry św. Anny zdominowane są przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej. Polacy stanowią większość dopiero w skali władz wojewódzkich (państwowych i samorządowych), mających siedzibę w Opolu. Władze samorządowe Leśnicy, w których spośród 15 radnych 13 reprezentuje mniejszość niemiecką, nie tylko starają się, aby relacje między mniejszością a Polakami w gminie układały się bardzo harmonijnie. Dążą do tego, by Góra św. Anny była »Górą Pojednania«, zgodnie z przesłaniem papieża wygłoszonym na wzniesieniu Chełm w 1983 roku. O przesłaniu papieża przypominają w swojej homiletyce abp Alfons Nossol i ojcowie franciszkanie. Władze gminne promują wiele przedsięwzięć w sferze życia kulturalnego i edukacyjnego, których celem jest pojednanie różnych narodowości, nie tylko Niemców i Polaków” (P. Wróblewski, 2007, s. 394).

Spory etniczne, które toczą się w innych miejscach świętych mniejszości narodowych w Polsce, dotyczą konfliktów o symboliczne uznanie i dystrybucje cennych zasobów (majątku wspólnot religijnych). Konflikty etniczne toczyły się również w innych miejscach świętych, które są ważną wartością dla Białorusinów i Ukraińców, a także dla Polaków. Relacje między Polakami a przedstawicielami mniejszości narodowych w Supraślu, na Świętej Górze Grabarce, w Jabłecznej oraz w Przemyślu i Jarosławiu przedstawiłem szczegółowo książce *Mobilizacja i konflikt etniczny*.

Góra św. Anny to miejsce święte ściśle związane z mikroświatem mniejszości niemieckiej w Polsce. To również bardzo ważna przestrzeń dla Ślązaków o tożsamości polskiej lub przedstawicieli narodowości śląskiej. Konflikty etniczne na Górze św. Anny regulowane są dzięki przedsięwzięciom inicjowanym na rzecz pojednania przez Kościół rzymsko-katolicki (parafię, diecezję) oraz władze lokalne (gminne, wojewódzkie). Choć — jak zauważył Simmel — pojednanie to forma zakończenia sporu charakteryzująca się subiektywnością, to po pojednaniu „relacja zyskuje na intensywności” (G. Simmel, 2008, s. 307). Według niego, wspólne wydarzenia przeszłe stanowią tło dla zrozumienia wartości, dzięki którym dokonało się zjednoczenie stron. Zdolność do pojednania i zawziętość to cechy indywidualne i zespołowe. Pielęgnowanie cnoty pojednania prowadzi do łagodzenia sporu i lepszego zrozumienia innych.

Literatura

- Babiński G., 1998: *Etniczność*. W: A. Kojder i in., red.: *Encyklopedia socjologii*. T. 1. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Coser L.A., 2009: *Funkcje konfliktu społecznego*. Kraków: NOMOS.
- Dahrendorf R., 1993: *Nowoczesny konflikt społeczny. Eseje o polityce wolności*. Warszawa: „Czytelnik”.
- Dahrendorf R., 2008: *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym*. Kraków: NOMOS.
- Dobrowolski W., 2004: *Henryk Kroll beklagt Übereifer*. „Schlesisches Wochenblatt”, 23—29 April.
- Dziadul J., 2004: *Orły i krzyże*. „Polityka”, nr 2455.
- Esser H., 1996: *Die Mobilisierung ethnischer Konflikte*. In: K.J. Bade: *Migration-Ethnizität-Konflikt: Systemfragen und Fallstudien*. Osnabrück: Univeritätverlag Rasch.
- Hirsch H., 1994: *Schlesischer Blues*. „Die Zeit”, nr 45.
- Horowitz D.L., 1985: *Ethnic Groups in Conflict*. Berkely: University of California Press.
- Mucha J., 1999: *Konflikt społeczny*. W: A. Kojder i in., red.: *Encyklopedia socjologii*. T. 2. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Mucha J., 2005: *Oblicza etniczności. Studia teoretyczne i empiryczne*. Kraków: NOMOS.
- Mucha J., Müller K., 2008: *Ralfa Dahrendorfa konfliktowa wizja społeczeństwa. Wprowadzenie do „Klas i konfliktu klasowego w społeczeństwie przemysłowym”*. W: R. Dahrendorf: *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym*. Kraków: NOMOS.
- Offe C., 1999: *Drogi transformacji. Doświadczenia wschodnioeuropejskie i wschodnioniemieckie*. Warszawa—Kraków: PWN.
- Ogiolda K., 2005: *Jak poskromić narodowców*. „Nowa Trybuna Opolska” z 5 maja.
- Ossowski S., 1967: *Koncepcje ładu społecznego i typy przewidywań*. W: Idem: *Dzieła*. T. 4: *O nauce*. Warszawa: PWN.
- Simmel G., 1980: *Konflikt w kulturze współczesnej*. W: S. Magala: *Simmel*. Warszawa: WP.
- Simmel G., 2008: *Spór*. W: Idem: *Pisma socjologiczne*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Smith A.D., 2009: *Etniczne korzenie narodów*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Swianiewicz P., 2004: *Dużym łatwiej. Ranking*. „Wspólnota” z 2 kwietnia.
- Williams R.M., 2001: *Ethnic Conflicts*. In: W: N.J. Smelser, P.B. Baltes, eds.: *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. T. 7. Elsevier: Oxford.
- Kriesberg L., 1973: *The Sociology of Social Conflicts*. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Kriesberg L., 1998: *Constructive Conflicts. From Escalation to Resolution*. Lanham: Rowmann & Littlefield.
- Shils E., 1968: *Ethnicity*. In: E. Shils, ed.: *The International Encyclopedia of The Social Sciences*. T. 1. New York: Macmillan and Free Press.

- Sollors W., 2001: *Ethnic Groups / Ethnicity. Historical Aspects*. In: N.J. Smelser, P.B. Baltes, eds: *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Elsevier: Oxford.
- Szczepanik M., 2004: *Koniec wojny na pomniki*. „Rzeczpospolita”, nr 32044.
- Wróblewski P., 1997: *The National Ideologies of Dominant Minorities in Upper Silesia: The Elite's Discourse. Research Support Scheme. Open Society Fund*. [Nieopublikowany raport badawczy].
- Wróblewski P., 2007: *Mobilizacja i konflikt etniczny. Miejsca święte mniejszości narodowych w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.

Źródła internetowe

- <http://www.goscniedzielny.wiara.pl>
- <http://www.ngopole.pl>
- <http://www.nto.pl>
- <http://www.pielgrzymowanie.eu>
- <http://www.radio.opole.pl>
- <http://www.sociologyencyclopedia.com>